

Драган СТОЈАНОВИЋ

ПЕСНИК МИЛУТИН ПЕТРОВИЋ

Милутина Петровића видим као песника који се преображавао, који у лирским трагањима није напросто настављао тамо где је једном, претходно, већ био стао. Као да је у њему, силом живота или, барем, оног стваралачког живота, воља за неналажењем коначног израза била јача од жеље за успостављањем једног и јединственог тона. Трагање је увек битан вид (књижевне) авантуре, али без налажења пема дела. Милутин Петровић је хтео да започне више пута, као што би човек желео више животâ, или, као Ван Гог, барем више наставака овог једног живота *шамо*, и то зато да би могао довршити своје дело, *обде* једном започето.

Читајући једну по једну књигу Милутина Петровића, не могу да мислим о оном што је у њима најважније или о оном што, према токовима у књижевном животу као најважније важи, а да при том више од тога не мислим о овом понављаном започињању, о тим променама обједињаваним истом руком и развоју који потиче из истог језгра. Не само да је Петровић тематизовао немогућност фиксирања копачних обриса субјекта – њих разгриза време, ход света, »зло« и, што је при том, можда, најважније, разгриза он сâм себе; него је овај песник сопственим опусом, ако га сагледамо у оној целини коју он засад представља, илустровао ту немогућност. Не би било *Главе на њању*, која је песника изнела на глас, без књига које су дошле пре: *Тако она хоће* и *Дрзновено рождество*. Исто се тако може питати без којих мимоходних путева не би било *Промене*, и, поготову, без којих повратних и непрепознатих, али једном већ пређених путева не би било најновијих Петровићевих песама из *Расцрпаве са Месецом*?

Отварајући се, чак програмски у понеким песмама, читаочевом оку, Милутин Петровић отказује једном већ склопљене уговоре с читаочевим духом, нудећи нове, мање повољне услове: већи напор који од њега захтева, тежи асоцијативни пут у разумевању, већу спремност да се искуси и поднесе очај, мање сигурности, »задовољства«, – истина, понегде, тренутачно, и лепоту, незаслужени вишак који лепота значи («Извајан врат, извијена рука, / пуна уста, хладно чело, / свеже упи, / рамена-крупке, / дах милости, усмерен, култни, ах очи, / грло, / грло, / вежем се, с тобом, под покровом, у пољу.» Из песме: 'Дама с хермелином', прва љубавна песма, у збирци *Сбраб*); али, онда, утолико радикалнију језу

света, искидане слике језовитости; нарочито, пак, никакве камате, никакв добитак: остајемо без поуке, с поезијом, а, можда, само са питањем шта је поезија, да ли она нешто може.

Не изненађује ме, стога, прва песма у последњој Петровићевој књизи *Поезија сноба*. Уколико се помније читају раније његове књиге, почев од нежне лирске кантилене у књизи *Тако она хоће*, па, даље, по рукавцима у које се у потоњим књигама разливала, изненађује ова песма утолико мање. Јер, да је реч о »подвали«, стара је помисао, од кад и сама поезија постоји. Од вајкада нека осуда или прегња лебди над њом у сенци Платоновог жезла. Али овде, у песми *Поезија сноба*, она није само »подвала«, »производ од сумпора« (што налаже највиши степен опреза), него је и »преживела«. После седам књига песама, Милутин Петровић долази до граничне тачке, о којој су мислили романтичари, дубље промишљајући него што су остваривали у својим стиховима ту мисао руба и границе:

Поезија је иронија,
идеш у сусрет једном,
набасаш на друго,
престрављен, станеш...

Као »преживела« и »подвала«, песма ће – али већ рекавши о себи да је »иронија« – рећи, али, у саморефлексији опет и одустајући од реченог колико и настојећи да буде уверљива:

треба оставити писање поезије,
овако.

Двострукост тог »овако«, унутрашња сукобљеност једног и другог његовог смисла, на почетку још једне књиге песама, чујна је, иако неизречена, и у ранијим Петровићевим књигама, од *Главе на пању* надаље, свакако.

У првој књизи *Тако она хоће*, песник се посветио лирској слици, грађењу призора у мало потеза, прозачним, једноставним цртежима, у дослуку с лирском народном песмом, налазећи лепоту света у природи, пуноћу живота у пуноћи предела који се указује. Поверење у песму је ту велико, што не мора нужно бити последица младалачког неискуства, него, управо обрнуто, израз је једног одређеног искуства младости. Поверење у песму, када је потпуно, омогућава рад с мало средстава: ефекат је онда и најбољи.

одох у гору и пољубих
девојку у стонало
стопало њено извором
опрано
стопало њено извором
опрано

(песма *Девојка*)

У следећој књизи, *Дрзновено рождесџбо*, почиње Милутин Петровић све из почетка. Окреће се – што му је 1969. године у књижевном животу могло изгледати плаузибилно, на другачији начин него, решимо, 1989. и касније – средњовековном цитату, друкчијој форми, у којој лирску једноставност и прозачну слику смењују барокно израђени при-

зори. Посебно је занимљиво да је ту, и једино ту, искористио старо, опробано средство романтичне ироније, како би се нарушила целовитост песме и показало да у њу спада и сам поступак помоћу којег настаје. Илзузија аутономности песничког говора се разбија, и управо то треба да је учини »поезијом поезије«, у смислу који је том изразу придавао Фридрих Шлегел. У песми *Злашни стихови*, песник прекида песму и умеће заграду:

(Овде је писац прекинуо писање, иако овладан несаницом, али зато збуњен распоредом предмета око себе, што се и досад могло уочити, па је руком неком само забележио:

»... И где да се сакријемо
или одбегнемо?
Земља и небо,
сунце и месец,
звезде и море,
реке и бездани
вапију на ме...«)

Ова провала *друјој* текста у сопствену песму (са оним »овладан« уместо »савладан«), као и несаница о којој аутор извештава, као стање из којег и захваљујући којем песма настаје, постају, разграђујући целину, њен, сада па и ов начин, конститутивни део. Не мепају се само гласови. Разни нивои стварности, односно делови текста, чије су претензије да је језички-имагинативно успоставе, укрштају се и преламају један у другом, приводећи нас на специфичан начин пред питање: шта је поезија?

Започињајући с *Глабом на њау* опет изнова, Милутина Петровић је у наредним књигама одржао релативан континуитет, све до најновијих песама, у којима се опет може наслутити заокрет, у смислу да »треба оставити писање поезије, / овако«. Почев од те познате своје књиге, Петровић радикално одустаје од покушаја досезања пуноће света. Говор, синкопиран и грцав, одриче се и лепоте и лажи о њој – гласовити лабуд биће »прикован на даске«. Изазову деструкције, празнине и смрти мора се одговорити, ако не и одолети. Песник неће више да да никакав уступак, он, птавише, то и не може. Подсмех, грцај, загрцнуће не могу бити артикулација која измирује с оним што ваља да буде артикулисано. Али, до помирења и не треба да дође. Радикално зло, односно зло схваћено као радикално и неодступно, тражи свој израз, на који се не можемо лако навихти, нити треба да се навикавамо. Тешко ми је да замислим онога ко учи стихове из *Промене* напамет, да би могао да их изрецитује – себи, неком крај себе – кад дође час. Та раздробљена поема о злу, пакту са злобним заступником зла и последицама тог пакта, привлачи одбијајући, фасцинира као што фасцинира раиа. *Нивиха* се не може изрећи. Зато глагол *бићи* ту готово ишчезава, песник га избегава, колико може, у свим лицима он га прескаче, ускраћујући његову помоћ другим глаголима, толико иначе неопходну. То ишчезнуће глагола *бићи* код Милутина Петровића посебна је, не безначајна тема у разматрању целине његовог песничтва. Толики број реченица без глагола редак је, можда је и јединствен у нашем песничтву. Не могу да докучим све разлоге томе, нити да домислим оне које слутим; али један је извесно у чињеници што песник неће да ублажава судар са злом које неће да зна

за наду. При том, он ипак пеће да напросто занеми, немости и ћутњи он хоће само да се *приближи*. Касније књиге означавају тај пут до саме ивице, али не и преко ивице. Песништво мора *бити*, али оно мора бити радикално другачије од онога који живи од лепоте, која је, решимо, лепота лабуда; од склада, који, увек изгубљен, сад за Петровића, не може вице важити ни за изгубљен.

Границе овог преображавања, међутим, нису бескрајне. Док песничтво хоће себе као песничтво, оно ће, ипак, ићи могућим путевима језика, чак и ако сâм говор песник сматра себи допуштеним још једино као неопходну врлет. Милутин Петровић се није либио да читаоца ставља на искушења ове врсте, а читалац, све док памти или види разлоге таквог судара са злом настојаће да га прати, дакле разуме.

Не знам до које је странице на свом песничком путу дошао Милутин Петровић. Нико то не зна. Тмина је гушња него што је била, непогода доба тражећи нарочиту реч у свему, па и у поезији. Не могу, ипак, да одолим једном питању, које ми се јавља, ни сам не знам одакле: пеће ли Милутин Петровић, после »Поезије снова«, која се завршава тиме да »треба оставити писање поезије, / овако«, доћи до тачке на којој се почине с писањем поезије која потиче из ослушкивања уздаха над крхотинама химни, које су биле могуће и некада су биле писане, а сада су сломљене пре него што су саздане, пре него што се и помисли на њихово изрицање. У славу кога, у име чега?